

เซ็นเซอร์หนังไทยยังมีอะไรให้ศึกษา? สำรวจทิศทางการศึกษาเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในมิติสังคมวัฒนธรรม*

Thai Film Censorship, What do still have something to study?
Exploring the Trajectory of the Thai Film Censorship Studies in
Socio-Cultural Dimension

ชานนท์ ลภนะทิพากร** สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Chanon Labhnatipakorn. Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

Email: jay_chanon@hotmail.com

Received: 4 May 2019 ; Revised: 24 June 2019; Accepted: 7 July 2019

บทคัดย่อ

บทความวิชาการชิ้นนี้เขียนขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจองค์ความรู้เรื่องการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในภาพรวมโดยอาศัยแนวคิดนิยามการเซ็นเซอร์ด้วยกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย และกลไกประกอบการเซ็นเซอร์เป็นเกณฑ์พิจารณา ผลการสำรวจพบว่า งานศึกษาวิจัยส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณา กลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย ถึงแม้ว่ามีงานศึกษาอีกกลุ่มที่มุ่งพิจารณากลไกประกอบการเซ็นเซอร์ที่ทำงานในระดับโครงสร้าง อุดมการณ์ หรือวิถีคิด ทว่ายังคงพิจารณาเพียงแคในกลุ่มผู้มีบทบาททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับรัฐอย่างชัดเจน และมีอิทธิพลต่อกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย ดังนั้น การพิจารณากลไกประกอบการเซ็นเซอร์ที่มีอิทธิพลต่อบทบาทขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์สื่อภาพยนตร์ของผู้คนกลุ่มต่างๆในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐโดยตรง ทว่ามีสถานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการกำกับควบคุมดูแลสื่อภาพยนตร์ไทย ดังเช่น กลุ่มศาสนาผู้แสดงบทบาทประท้วงขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ในประเด็นต่างๆ อาจนำไปสู่การขยายขอบเขตงานศึกษาค้นคว้าการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย และความเข้าใจต่อเหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างสรรค์ และพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยในมิติสังคมวัฒนธรรม

คำสำคัญ : การเซ็นเซอร์, กลุ่มศาสนา, ภาพยนตร์ไทย

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง วาทกรรมของกลุ่มชาวพุทธต่อการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพพระภิกษุสงฆ์ในภาพยนตร์ไทย (พ.ศ. 2549-2559)

**ชานนท์ ลภนะทิพากร: นักศึกษาปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

Abstract

This article aims to explore the collective studies of Thai film censorship, by using the definite concept of legal censorship and constitutive censorship as the criterion. The result of this exploring shows that most of the studies focus on legal censorship although there are a few that focus on constitutive censorship by considering in the construction of ideology or mindset but still examining in only the groups of people who have a social role in the state and influenced to the legal censorship system directly so if we turn to examine the constitutive censorship that impact on the role of other groups of people who have a social role in mobilizing the Thai film regulation especially the groups which are not involved with the state explicitly but they are stakeholders in the Thai film regulation such as the religious groups who protest against each films to mobilize the film censorship in such aspects, we may expand the extent of the Thai film censorship studies in socio-cultural dimension and lead to the understanding in a factor that impacts on the creative thinking and progressing of Thai film enterprise.

Keywords : censorship, religious group, Thai film

บทนำ

ข้อมูลเชิงสถิติที่ปรากฏผ่านสื่อมวลชนแสดงให้เห็นว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา จำนวนภาพยนตร์ไทยที่เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ และส่วนแบ่งการตลาด หรือรายได้จากการจัดจำหน่ายมีแนวโน้มลดลงแตกต่างกับภาพยนตร์ต่างประเทศ (ข่าวไทยพีบีเอส, 2560) ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยช่วงนั้นมีสถานะซบเซา จนกระทั่งนำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อขับเคลื่อนอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยจากกลุ่มบุคคลากรในแวดวงวิชาชีพภาพยนตร์ไทยในเวลาต่อมา ในปี พ.ศ. 2560 กลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพภาพยนตร์ไทยรวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความช่วยเหลือจากภาครัฐหนึ่งในบรรดาข้อเรียกร้องของกลุ่ม คือ ทางกลุ่มต้องการให้ภาครัฐดำเนินการบังคับใช้กฎหมายกำหนดให้ผู้ประกอบการโรงภาพยนตร์ฉายภาพยนตร์ไทยในสัดส่วนเพิ่มขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2560)

ข้อเรียกร้องดังกล่าวนี้ถูกตั้งคำถามจากบุคคลากรในแวดวงวิชาชีพภาพยนตร์ไทยคนอื่นๆ ผู้ที่ไม่ร่วมเคลื่อนไหว เนื่องด้วยมองทางออกของปัญหานี้ต่างออกไป ดังเช่น ผู้กำกับภาพยนตร์ ชูเกียรติ ศักดิ์วีระกุล เขาให้สัมภาษณ์กับนิตยสาร GQ Thailand ในประเด็นดังกล่าวว่า ทางแก้ปัญหาสถานะซบเซาของภาพยนตร์ไทยนั้น นอกจากจะฉายในโรงภาพยนตร์แล้ว ยังควรคำนึงถึงการจัดจำหน่ายในช่องทางอื่นๆ และหาทางพัฒนาเนื้อหาของภาพยนตร์ไทยให้มีความสร้างสรรค์เป็นสากลจนกระทั่งสามารถจัดจำหน่ายในต่างประเทศได้มากขึ้น (แบ่งว่า และแสงอรุณ จำปาวัน, สัมภาษณ์ 2560) ในบทความเดียวกัน ผู้กำกับภาพยนตร์ไทยอีกคน คือ บัณฑิต ทองดี ได้ให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นในอีกแง่มุมว่า ทางออกอย่างการพัฒนาเนื้อหาภาพยนตร์ไทยให้มีความเป็นสากล (Universal) นั้นเป็นไปได้ ทว่ามีอุปสรรคคือ ปัญหาจากความพร้อมของแหล่งทุนและวิถีคิดเกี่ยวกับการตรวจพิจารณาเนื้อหาภาพยนตร์และบทบาทการประจักษ์เพื่อขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมซึ่งเป็นกรอบจำกัดการสร้างสรรค์เนื้อหาภาพยนตร์ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดเล่าเรื่องราวเนื้อหาในภาพยนตร์ได้หลากหลายแง่มุม ดังที่ว่า

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

“ผู้กำกับพร้อมจะ Universal นะ แต่นายทุนไม่พร้อมแล้ว เพราะเขาบาดเจ็บจากอดีตที่ผ่านมา อีกอย่างที่ผมมองว่าเป็นอุปสรรคคือระบบพิจารณาเรตติ้งที่ตึงตัง มันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หนังไทยติดตันเหมือนกัน สมมติผมอยากทำหนังอย่าง Training Day ตำรวจคอร์รัปชั่น คิดว่าองค์กรตำรวจจะต่อต้านไหม แน่นนอนอยู่แล้ว ทำเกี่ยวกับทหารก็ต้องโดน ทำพระอาทิตย์ก็โดนแบน คือมันมีระบบมือถือสากปากถือศีลกันอยู่ เราพูดเรื่องจริงไม่ได้เลย ในขณะที่ฝรั่งทำเรื่อง Spotlight คดีพระระดับชั้นผู้ใหญ่กับพฤติกรรมตู่เด็ก เขาทำได้และได้รับการยอมรับ แต่เราทำไมไม่สามารถทำอะไรแบบนี้ได้เลย ผมทำหนังเรื่องฟุ่มพวง ฝรั่งทำหนังเกี่ยวกับควีนเอลิซาเบธแจ๊คเกอลีน เคนเนดี้ ถ้าพูดทำชีวประวัติแมคโดนัลด์มูมค่อนข้างลบด้วยซ้ำ เขาทำได้ แต่ผมทำฟุ่มพวง ต้องทำแบบบวกอย่างเดียวเท่านั้น” (แบ่งร่ำ และแสงอรุณ จำปาวัน, สัมภาษณ์ 2560)

ความคิดเห็นข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลในแผนงานสนับสนุนอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยของหน่วยงานรัฐ คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมอุตสาหกรรมภาพยนตร์และวีดิทัศน์ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) แผนยุทธศาสตร์ฉบับนี้ วิเคราะห์จุดอ่อนในระดับภาพรวมของอุตสาหกรรมภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ไว้ว่า “ระบบการตรวจพิจารณาและอนุญาตให้เผยแพร่ภาพยนตร์ของไทยยังไม่สอดคล้องกับแนวทางของสากลและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง” และ “กฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ผ่านช่องทางต่างๆยังไม่เป็นไปและสอดคล้องในทิศทางเดียว”(กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2559: 14)

ข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นของบุคลากรในแวดวงวิชาชีพภาพยนตร์ไทย หรือข้อมูลในแผนงานสนับสนุนอุตสาหกรรมภาพยนตร์ของรัฐต่างชี้ให้เห็นตรงกันว่า ระบบการเซ็นเซอร์เป็นอุปสรรคหนึ่งต่อการสร้างสรรค์พัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย นอกจากระบบการเซ็นเซอร์ของรัฐแล้ว ความน่าสนใจอีกประการ คือ ทางด้านผู้กำกับภาพยนตร์กล่าวพาดพิงถึงการประท้วงเพื่อขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ของคนกลุ่มต่างๆในสังคมไทย กรณีเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่านอกเหนือจากกลไกการกำกับดูแลของรัฐที่กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์แล้ว ยังมีกลุ่มคนในสังคมที่มีฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ต่อการกำกับควบคุมสื่อและมีอิทธิพลต่อระบบการเซ็นเซอร์ของรัฐและแวดวงอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยในระดับหนึ่งด้วยเช่นกัน การพิจารณาบทบาททางสังคมและวิถีคิดของกลุ่มคนในสังคมเหล่านี้อาจจะช่วยให้เห็นปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่กลายมาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยในแง่มุมหนึ่ง

นิยามการเซ็นเซอร์ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม

การเซ็นเซอร์ (censorship) เป็นการกำกับควบคุมดูแลสื่อมวลชนประเภทต่างๆโดยการตรวจคัดกรองพิจารณาเนื้อหาออกเผยแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้เนื้อหาที่ไม่พึงประสงค์ (ในมุมมองของผู้มีอำนาจกำกับควบคุมดูแลสื่อ) ถูกเผยแพร่ออกไปในสังคม โดยทั่วไปการเซ็นเซอร์มักจะดำเนินการโดยภาครัฐเพื่อรักษาเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ และความสงบเรียบร้อยในสังคม ในแง่หนึ่งการเซ็นเซอร์จึงอยู่เคียงคู่กับสังคม และดำเนินการผ่านกลไกทางกฎหมายภายใต้การบังคับใช้โดยเจ้าหน้าที่รัฐ ทว่าในแวดวงวิชาการ มีการนิยามประเภทของการเซ็นเซอร์ที่กว้างขวางมากกว่าการพิจารณาจากกลไกการเซ็นเซอร์ที่ดำเนินการผ่านกฎหมาย (legal censorship) ดังที่กล่าวมา ในบทความ Introduction: censorship and creative freedom (ซึ่งเป็นบทนำของหนังสือ Global Insights on Theatre Censorship) ผู้เขียน Catherine O'Leary (2016: 8) ได้ระบุไว้ว่า การจำแนกประเภทการเซ็นเซอร์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวขึ้นกับบริบทของสถานการณ์ที่เกิดการเซ็นเซอร์และวิธีการอธิบายให้เหตุผล หรือสร้างข้อถกเถียงทางวิชาการ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ในตอนต้นของบทความ O'Leary ได้ประมวลข้อถกเถียงเกี่ยวกับนิยามการเซ็นเซอร์แต่ละกลุ่มแสดงไว้ และหนึ่งในข้อถกเถียงที่นำพิจารณา ได้แก่ ประเด็นที่ว่า การนิยามการเซ็นเซอร์โดยเพียงแค่พิจารณากลไกการควบคุมสื่อมวลชนโดยสถาบันรัฐนั้นไม่ครอบคลุมมิติทางสังคมวัฒนธรรม O'Leary (2016: 2) ได้กล่าวถึงมุมมองต่อการเซ็นเซอร์ของนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ปรากฏในข้อถกเถียงข้างต้น โดยได้รับอิทธิพลจากวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยม (structuralism) ที่ส่งผลให้มองว่า การเซ็นเซอร์ทำงานในระดับโครงสร้างทางความคิด ภาษา และวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่ประกอบสร้าง (constitute) วิธีคิดที่นำไปสู่การแสดงออกเพื่อการเซ็นเซอร์ของผู้คนในสังคม อาทิ ทศนะของ Louis Althusser ที่มองว่าการเซ็นเซอร์มีสถานะเหมือนเครื่องมือทางการเมืองของรัฐ (state apparatuses) ที่ทำงานด้วยอุดมการณ์ (ideology) หรือวิธีคิดที่ส่งผลให้เกิดการเซ็นเซอร์ที่เป็นปฏิบัติการทางสังคม ไม่ใช่แค่เพียงการเซ็นเซอร์ที่ดำเนินการโดยผู้มีอำนาจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในรัฐ ว่าเป็นอุดมการณ์ที่ทำงานในระดับโครงสร้างความคิด ในทำนองเดียวกัน Michel Foucault อธิบายว่าความรู้นั้นมีส่วนสัมพันธ์กับอำนาจอย่างแยกขาดกันไม่ได้ ความรู้ทำหน้าที่สร้างความจริงที่ส่งผลต่อวิธีคิดและการแสดงออกของผู้คนในสังคม การเกิดขึ้นของสถาบันทางสังคมหรือองค์กรต่างๆ ในรัฐทำหน้าที่ผลิตความรู้ที่มีสถานะเป็นวาทกรรม (discourse) ส่งผลต่อความเป็นไปของผู้คนและสังคม การเซ็นเซอร์หรือการควบคุมการแสดงออกของผู้คนจึงขับเคลื่อนผ่านองค์ความรู้ (ในฐานะวาทกรรม) กลไกการควบคุมภายนอกเป็นเพียงแค่ผลผลิต (productive force) ของอำนาจความรู้ที่ดำเนินไปในระดับโครงสร้างแต่เพียงเท่านั้น

ข้อถกเถียงและมุมมองเหล่านั้นได้นำมาสู่การสร้างคำนิยามเพื่อจำแนกประเภทการเซ็นเซอร์ที่เรียกว่า การเซ็นเซอร์ภาคประกอบ (constitutive censorship) หรือกลไกประกอบการเซ็นเซอร์ที่ทำงานผ่านอุดมการณ์ หรือวิธีคิดในระดับโครงสร้างที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้นั้นในสังคมอันนำไปสู่กลไกการเซ็นเซอร์กำกับควบคุมสื่อ (regulative censorship) ผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่ไม่ได้กระทำโดยรัฐ แต่แสดงออกผ่านชนบทร่วมนิยมทางสังคม ประเพณี หรือวัฒนธรรม แตกต่างจากกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย (legal censorship) ที่ดำเนินการโดยภาครัฐ หรือกลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลในสังคม (Freshwater, 2004)

นิยามการเซ็นเซอร์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดการศึกษาพิจารณาการเซ็นเซอร์ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม หรือการศึกษายุทธศาสตร์และวิธีคิดที่ส่งผลให้เกิดการการเซ็นเซอร์จำกัดเสรีภาพการแสดงออกในสังคม ดังนั้นการพิจารณากลไกประกอบการเซ็นเซอร์อาจช่วยให้เข้าใจวิธีคิดที่ส่งผลต่อกลไกการกำกับควบคุมดูแลสื่อภาพยนตร์ไทยของหน่วยงานรัฐ และปฏิบัติการทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในประเด็นต่างๆ ในหัวข้อถัดไปผู้เขียนจึงสำรวจงานศึกษาเกี่ยวกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย เพื่อพิจารณาขอบเขตการศึกษาว่า งานค้นคว้าวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพิจารณากลไกการเซ็นเซอร์ในลักษณะใด เพื่อทำความเข้าใจองค์ความรู้ “การเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย” และหาช่องทางต่อยอดการศึกษาการเซ็นเซอร์ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม ทำความเข้าใจวิธีคิดของกลุ่มคนในสังคมที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลสื่อภาพยนตร์ไทย ตลอดจนมีอิทธิพลต่อแวดวงอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย

ภาพยนตร์ไทยและกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย

เมื่อการสำรวจงานศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยแล้วจึงพบว่า งานส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณากฎหมายและระบบการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ของรัฐ รวมถึงบริบทแวดล้อมทางสังคมการเมืองที่ส่งผลต่อกลไกการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย อาทิ งานเขียนแนวประวัติศาสตร์เรื่อง พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 ผู้เขียน โดม สุขวงศ์ (2550) บอกเล่าเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ความเป็นมาของ พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 โดยอาศัยข้อมูลอ้างอิงจากสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมสมัยไม่ว่าจะ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

เป็นจดหมายข่าว บทความในหนังสือพิมพ์ และตัวบทกฎหมาย นำมาใช้พิจารณาประกอบกันเพื่อถ่ายทอดความเป็นมาของ พ.ร.บ.ฯ ฉบับดังกล่าว นอกจากแสดงให้เห็นความเป็นมาของกฎหมายแล้วความน่าสนใจประการหนึ่งของงานเขียนชิ้นนี้คือ บันทึกข้อคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับควบคุมดูแลสื่อของรัฐในยุคเริ่มแรกที่ภาพยนตร์ถูกนำเข้ามามีฉายในราชอาณาจักรสยาม (หรือประเทศไทยในปัจจุบัน) งานเขียนชิ้นนี้จึงช่วยให้เห็นว่า กฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยฉบับแรกนั้นเกิดจากความต้องการของชนชั้นปกครองและผู้มีพื้นที่ในสื่อมวลชน ต่างจากบริบททางสังคมของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ฉบับล่าสุดที่การเปลี่ยนแปลงมีความต้องการจากภาคประชาชนเป็นปัจจัยผลักดันอีกส่วนหนึ่ง ดังที่วิทยานิพนธ์เรื่อง พัฒนาการการแสดงสิทธิและเสียงของ “เครือข่ายคนดูหนัง” ของ นัฐกร บุญมาเลิศ (2552) ได้กล่าวถึงการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยของกลุ่มผู้ชมภาพยนตร์ผ่านการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะที่นำไปสู่การเปลี่ยนกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยฉบับใหม่ คือ พระราชบัญญัติภาพยนตร์และสื่อวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551

นอกเหนือจากบริบทประวัติศาสตร์และสังคมที่บอกเล่าความเป็นมาของพระราชบัญญัติภาพยนตร์ฯ งานอีกส่วนหนึ่งยังให้ความสำคัญกับการวิพากษ์กลไกการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ใน พ.ร.บ.ฉบับใหม่ อาทิ บทความการกำกับดูแลสื่อภาพยนตร์ไทย ผู้เขียน อิทธิพล วรานุสฎากุล (2557) เสนอว่าถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในทางกฎหมายการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในปี พ.ศ. 2551 ทว่ากระบวนการดำเนินการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ยังคงมีปัญหาในการบังคับใช้ โดยเฉพาะการตีความกฎหมายของผู้บังคับใช้ที่มีอิสระจนกระทั่งขาดมาตรฐานที่ชัดเจน และยังคงมีการจัดประเภทภาพยนตร์ห้ามฉายเช่นเดียวกับใน พ.ร.บ.ภาพยนตร์ฯ ฉบับเก่า อิทธิพล เสนอให้มีการเปลี่ยนสัดส่วนคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น และเปิดเวทีสาธารณะเพื่อรวบรวมความเห็นจากตัวแทนผู้ผลิตและผู้ชมภาพยนตร์เพื่อนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของกลไกการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยของภาครัฐ

เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของ ภาสวรรณ กรกษมาศ (2554) ที่สำรวจทัศนคติของผู้กำกับภาพยนตร์ไทยและผู้ปกครองเยาวชนในเขตภาคเหนือตอนล่างที่มีต่อ พระราชบัญญัติภาพยนตร์ฯฉบับใหม่ ภาสวรรณ มองว่าการร่าง พ.ร.บ.ภาพยนตร์ฯฉบับใหม่ขาดการสำรวจความเห็นจากตัวแทนผู้ผลิตและผู้ชมภาพยนตร์ ผลการสำรวจในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าตัวแทนผู้ผลิตภาพยนตร์มีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ.ภาพยนตร์ฯ ฉบับใหม่ โดยประเด็นที่ พ.ร.บ.ดังกล่าวได้รับการกล่าวถึงคือ การจัดประเภทภาพยนตร์ห้ามฉายเช่นเดียวกับใน พ.ร.บ.ภาพยนตร์ฉบับเก่า และตัวแทนผู้ชมภาพยนตร์ยังไม่เข้าใจรายละเอียดระบบการจัดประเภทภาพยนตร์อย่างเพียงพอ

ประเด็นที่เกี่ยวกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยที่ได้รับการกล่าวถึงในงานอีกกลุ่ม คือ บริบททางสังคมการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ของรัฐ อาทิ วิทยานิพนธ์เรื่อง ผลกระทบของการเซ็นเซอร์ต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย โดย ชาญชัย ประทีปวัฒน์วงศ์ (2551) และงานนำเสนอทางวิชาการเรื่อง Sex and Politics of Censorship in the 1970s โดย สุดำรงค์ มุสิกวงศ์ (Musikawong, 2008) งานทั้งสองชิ้นนี้ชี้ให้เห็นตรงกันว่า การเซ็นเซอร์หรือการตรวจพิจารณาเนื้อหาภาพยนตร์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนกำกับเนื้อหาภาพยนตร์ และภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นการเมืองมักไม่ผ่านการตรวจพิจารณาเหตุเพราะเนื้อหากระทบกับความมั่นคงของรัฐ ตัวอย่างเช่น การตรวจพิจารณาเนื้อหาที่เข้มงวดของรัฐบาลเผด็จการทหารในช่วงปี พ.ศ. 2500-2516 ส่งผลภาพยนตร์ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนใหญ่มีเนื้อหาวนเวียนจำกัดประเภทอยู่เพียงแนวชีวิตรัก ตลกเบาสมอง และสยองขวัญ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ภาพยนตร์ไทยกับกลไกประกอบการเซ็นเซอร์

เมื่อพิจารณาภาพรวมงานค้นคว้าการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นโดยอาศัยการนิยามประเภทของการเซ็นเซอร์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ กลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย และกลไกประกอบการเซ็นเซอร์เป็นเกณฑ์ตัดสินแล้วพบว่า งานทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนมีขอบเขตการพิจารณาจำกัดในกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย (legal censorship) ที่เกี่ยวข้องกับรัฐเป็นสำคัญ โดยศึกษาความเป็นมาของกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ ปัญหาของระบบการเซ็นเซอร์ และบริบททางการเมืองที่ส่งผลต่อการเซ็นเซอร์ของรัฐ งานเหล่านี้ไม่ได้มุ่งพิจารณากลไกประกอบการเซ็นเซอร์ (constitutive censorship) หรือวิถีคิดในระดับโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยโดยตรง ทว่ายังมีงานอีกส่วนหนึ่งที่พิจารณาการเซ็นเซอร์ภาคประกอบในลักษณะดังกล่าวนี้ อาทิ

งานนำเสนอทางวิชาการเรื่อง *Suvarna of Siam: The Mindset of Censorship before the 1930 Film Act* ของ ชลิดา เอื้อบำรุงจิต (Uabumrungjit, 2008) ที่กล่าวถึงแนวคิดของกลุ่มชนชั้นปกครองที่ส่งผลให้เกิดพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 กฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ฉบับแรกของไทย (หรือราชอาณาจักรสยามในสมัยนั้น) งานนำเสนอชิ้นนี้สะท้อนความวิตกกังวลเรื่อง “ภาพลักษณ์” ประเทศของเหล่าชนชั้นปกครองซึ่งสะท้อนผ่านการตั้งคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ก่อนออกฉายเพื่อตัดฉากประหารชีวิตในภาพยนตร์ต่างประเทศที่ถ่ายทำในสยามเรื่อง *นางสาวสุวรรณ* (Suvarna of Siam, 1923) บรรดาเจ้านายและข้าราชการบริพารต่างมีความเห็นตรงกันว่าหากมีการเผยแพร่ฉากดังกล่าวภาพยนตร์จะสร้างภาพลักษณ์บ้านป่าเมืองเถื่อนให้กับประเทศในสายตาชาวต่างชาติ

นอกจากงานของชลิดา ยังมีงานนำเสนอทางวิชาการอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึงความกังวลในประเด็นภาพลักษณ์ของประเทศชาติในหมู่ผู้เกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย คือ *In the Frame of Mind to Take Control: Politics Surrounding the Banning of Apichatpong Weerasethakul's Syndromes and a Century* (Sang Sattawat, 2006) ของ Dianne Daley ในงานนำเสนอนี้ Daley (2008) หยิบยกกรณีการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ *แสงศตวรรษ* (2551) มาศึกษา งานนำเสนอนี้แสดงให้เห็นว่าฉากที่กองเซ็นเซอร์ออกคำสั่งตัดมีตัวละครที่เปรียบเสมือนตัวแทนสถาบันสำคัญของรัฐ โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่เปรียบเสมือนตัวแทนของสถาบันศาสนา กองเซ็นเซอร์เห็นว่าภาพของตัวละครเหล่านั้นกระทบกับภาพลักษณ์ของตัวแทนรัฐ กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าในบริบทไทย สถานะของพระภิกษุสงฆ์เชื่อมโยงความเป็นตัวแทนรัฐและภาพลักษณ์ของประเทศชาติ

การที่รัฐไทยให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์เพื่อขับเคลื่อนอำนาจสร้างความเคารพนับถือยังถูกกล่าวถึงในบทความวิชาการไทยศึกษาอีกชิ้นหนึ่ง คือ บทความ *The Thai Image of Regime* ผู้เขียน Peter A. Jackson (2004) อธิบายว่า “ภาพลักษณ์” หรือ “ภาพพจน์” ในวัฒนธรรมไทยไม่ได้มีเพียงหน้าที่สร้างอัตลักษณ์ในเชิงสังคมวัฒนธรรม หากแต่ยังทำหน้าที่ขับเคลื่อนอำนาจ ควบคุมวิถีคิด และการแสดงออกในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของผู้คนในสังคมไทย Jackson (2004: 196-200) ยกตัวอย่างภาคปฏิบัติการของแนวคิดระบอบภาพลักษณ์ผ่านกรณีคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติออกคำสั่งระงับการฉาย หรือแบน (banned) ภาพยนตร์ไทย *ผู้ชายชายตัว* (2517) ที่มีการโฆษณาอันก่อให้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ความเหมาะสมในประเด็นเรื่องเพศผ่านสื่อมวลชน

Jackson มองว่าการโฆษณาภาพยนตร์ดังกล่าวในพื้นที่สาธารณะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาพยนตร์ถูกระงับการฉายมากกว่าเหตุเพราะเนื้อหาภาพยนตร์เนื่องจากโปสเตอร์โฆษณาภาพยนตร์ที่เผยแพร่ออกไปในพื้นที่สาธารณะมีรูปวาดนางชายสองคนเปลือยกายโดยมีเพียงตัว

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

อักษรภาษาอังกฤษคำว่า “SEX” ปิดอวัยวะเพศซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเข้าข่ายลามกอนาจาร (obscene) กองเซ็นเซอร์ของรัฐหันเหการโฆษณาที่จะกระทบกับภาพลักษณ์ของประเทศในสายตาชาวต่างชาติ เนื่องจากโปสเตอร์ดังกล่าวปรากฏบนริมถนนที่ทอดผ่านสนามบินดอนเมืองเข้าสู่กรุงเทพฯ เคียงข้างป้ายต้อนรับผู้โดยสารอักษรภาษาอังกฤษ “Welcome to Bangkok” แม้ว่าในปีเดียวกันนี้จะมีภาพยนตร์เรื่อง ผัวเช่า (2517) ที่มีเนื้อหาเล่าเรื่องโสเภณีชายเช่นเดียวกัน ทว่าไม่มีการโฆษณาที่ก่อกระแสวิพากษ์วิจารณ์กลับไม่ถูกแบนแต่อย่างใด กรณีดังกล่าวช่วยให้เห็นวิถีคิดขององค์กรรัฐในการควบคุมสื่อผ่านการควบคุมภาพลักษณ์อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานนำเสนอทางวิชาการของ ชลิดา และ Daley จะให้ความสำคัญกับกลไกประกอบ การเซ็นเซอร์โดยชี้ให้เห็นวิถีคิดของผู้มีอิทธิพลในรัฐที่ส่งผลต่อการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย ทว่ายังขาดการ พิจารณาทบทวนและวิถีคิดของคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมที่มีส่วนขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะ กลุ่มผู้มีพื้นที่แสดงความเห็นผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมสมัย หรือสื่อมวลชนสาธารณะในช่วงเวลานั้นๆ ทั้งที่กลุ่ม ผู้คนดังกล่าวอาจมีบทบาทสำคัญไม่น้อยไปกว่ากลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐ ในกรณีศึกษาการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ ไทย ผู้ชายขายตัว (2517) ของ Jackson ก็แสดงให้เห็นประเด็นนี้เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะไม่ได้มุ่งพิจารณา บทบาทของผู้ก่อประเด็นถกเถียงในสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และระงับการฉายภาพยนตร์ที่ ดำเนินการโดยภาครัฐโดยตรง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นว่า บทความ พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 ของโดม สุวงศ์ (2550) สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากเจ้าหน้าที่รัฐแล้ว ยังมีผู้แสดงตนบนพื้นที่สื่อมวลชนแสดงบทบาทเรียกร้อง การให้มีการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ตั้งแต่ช่วงก่อนมีกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยฉบับแรก ข้อมูล ในบทความยังระบุอีกว่า มีกลุ่มปัญญาชนที่มีบทบาทในสื่อสิ่งพิมพ์ แสดงความวิตกกังวลเรื่องศีลธรรมและ ศาสนา โดยเขียนบทความชี้โทษของภาพยนตร์ โน้มน้าวให้กระทรวงมหาดไทยจัดการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ อย่างเข้มงวด และดำเนินการนำเข้าภาพยนตร์พุทธประวัติจากต่างประเทศ The Light of Asia (1925) มา ฉายในสยาม เนื่องจากมีนักแสดงชาวต่างชาติรับบทเป็นพระพุทธรูป ซึ่งผู้เขียนบทความเห็นว่าเป็นการดู หมิ่นพระพุทธรูปและพระพุทธรูปศาสนา จนกระทั่งผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐ คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า อยู่หัวมีพระกระแสรับสั่งให้ระงับการฉายภาพยนตร์พุทธประวัติเรื่องดังกล่าว (โดม สุวงศ์, 2550:239-240) การพิจารณาบทบาทและวิถีคิดของกลุ่มคนเหล่านี้จึงนำไปสู่การศึกษากลไกการเซ็นเซอร์ภาคประกอบใน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการกำกับดูแลสื่อภาพยนตร์ที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐโดยตรงที่อาจมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจุบันประเทศไทยมีการกำกับควบคุมดูแลสื่อภาพยนตร์ ดำเนินการโดยคณะกรรมการตรวจพิจารณา ภาพยนตร์และสื่อวีดิทัศน์ หรือ “กองเซ็นเซอร์” ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ สำนักงานพิจารณาภาพยนตร์ และวีดิทัศน์ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม นอกเหนือจากการควบคุมดูแลโดยภาครัฐดัง กล่าวแล้ว ยังมีกลุ่มคนรวมตัวกันแสดงบทบาทประท้วง เพื่อเรียกร้องให้มีการตรวจสอบภาพยนตร์บางเรื่อง เป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนา ดังเช่นชาวพุทธหลายกลุ่ม ผู้รวมตัวกัน เป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน โดยร่างหนังสือแสดงเจตจำนงต่อหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบดูแลการ เซ็นเซอร์ภาพยนตร์ เพื่อให้ตรวจสอบแก้ไขเนื้อหา ตลอดจนระงับการฉายภาพยนตร์ไทยที่ทางกลุ่มพิจารณา ว่านำเสนอเนื้อหา “ไม่เหมาะสม” ในทัศนะของพวกเขา เนื่องจากกังวลว่า หากเนื้อหาเหล่านั้นเผยแพร่ออกไป จะส่งผลกระทบต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และอาจเป็นการทำลายพระพุทธรูปศาสนาทางอ้อม

ในช่วงระยะเวลาเวลามากกว่าสิบปีที่ผ่านมา กรณีที่กลุ่มดังกล่าวประท้วง ได้แก่ ภาพยนตร์อิงพุทธประวัติเรื่อง

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

องคฺลีมาล (2543) ภาพยนตร์ไทยแนวตลกเบาสมอง โกยเถอะโยม (2549) แนวชีวิต-ระทึกขวัญ นาคปรก (2553) และแนวสยองขวัญ อาบัติ (2558) ซึ่งเป็นกรณีล่าสุดที่ก่อให้เกิดกระแสการถกเถียงในวงกว้าง หลังการเผยแพร่ตัวอย่างภาพยนตร์ผ่านอินเทอร์เน็ต กลุ่มชาวพุทธ รวมถึงผู้ผลิตภาพยนตร์ และนักวิชาการต่างออกมาแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางผ่านสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นทางหน้าหนังสือพิมพ์ จอโทรทัศน์ ตลอดจนกระทั่งสื่อออนไลน์ การศึกษาบทบาทของกลุ่มศาสนาผู้ประท้วงภาพยนตร์เหล่านี้ และประเด็นที่ทางกลุ่มประท้วงเรียกร้องอาจช่วยสะท้อนให้เห็นผลกระทบต่อดูสหากรรมภาพยนตร์ในยุคต่อมา และกลไกประกอบการเซ็นเซอร์ในระดับโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมายของประเทศไทย

บทบาทของกลุ่มศาสนากับการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์

ในบางประเทศที่เส้นแบ่งระหว่างศาสนากับรัฐพร่าเลือน การเซ็นเซอร์สื่อมวลชนที่เนื่องด้วยประเด็นทางศีลธรรมและศาสนาจะปรากฏให้เห็นมาก กลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐมักจะตั้งตนอยู่ในฐานะผู้มีศีลธรรมบริสุทธิ์ และแสดงบทบาทปกป้องศาสนาที่พวกเขาเห็นว่าแต่ละต้องไม่ได้ ดังประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายแคทอลิกบางประเทศ เช่น สเปน โปรตุเกส บราซิล และไอร์แลนด์ การควบคุมสื่อที่มีเนื้อหาขัดกับศีลธรรมในศาสนามักได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เนื่องจากอัตลักษณ์ของชาติผูกพันกับศาสนา (Catholic National Identity) ส่งผลให้เกิดการควบคุมสื่อเข้มข้นในประเด็นศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ เช่นเดียวกันกับในกลุ่มประเทศในเครือสหราชอาณาจักรที่มีวิถีคิดต่อการกำกับควบคุมเนื้อหาขัดศีลธรรมของสื่ออยู่ภายใต้กรอบแนวคิดการให้คุณค่าแบบวิคตอเรียน (Victorian Value) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อและหลักคำสอนในศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน (O'Leary, 2016: 12)

ในบริบทต่างประเทศยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มศาสนาอีกหลายกรณีที่มีอิทธิพลต่อการเซ็นเซอร์สื่อมวลชน จากการสำรวจงานวิจัยและข้อมูลการเคลื่อนไหวของกลุ่มศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์และสื่อมวลชนในต่างประเทศพบว่ากลุ่มศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการเซ็นเซอร์ผ่านประเด็นศีลธรรมและความเชื่อศาสนา บทบาทเหล่านี้ทำให้กลุ่มศาสนากลายมาเป็นผู้มีอิทธิพลกับแวดวงสื่อมวลชนและวงการภาพยนตร์ไปโดยปริยาย ในบทความ Censoring Hollywood: Youth, Moral Panic and Crime/Gangster Movies of the 1930s ผู้เขียน John Springhall (1998) อธิบายปรากฏการณ์ตื่นตระหนกทางศีลธรรม (moral panic) ในสหรัฐอเมริกา ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1930s Springhall กล่าวถึงกรณีกลุ่มผู้นำศาสนาคริสต์ในหลายรัฐรวมตัวกันประท้วงภาพยนตร์แนวอาชญากรรมที่ให้ความสำคัญกลุ่มอาชญากร (crime genre/gangster movies) เนื่องจากหวั่นเกรงเยาวชนเลียนแบบพฤติกรรมตัวละครเอกที่เป็นอาชญากร การเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้รัฐเข้ามามีบทบาทกำกับควบคุมดูแลสื่อภาพยนตร์ และมีผลพวงที่ตามมา ส่งผลต่อดูสหากรรมภาพยนตร์ที่น่าสนใจ คือ ทางผู้ผลิตหันมาสร้างภาพยนตร์แนวอาชญากรรมที่มีตัวละครเอกเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจมากขึ้น (Springhall, 1998 : 137-145)

การเคลื่อนไหวอีกกรณีหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนการศึกษาการเซ็นเซอร์สื่อผ่านมิติผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ คือ กรณี Mary Whitehouse (1920 - 2001) ในสหราชอาณาจักร ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 - 1980s Whitehouse เป็นอดีตครูสอนหนังสือชั้นมัธยมที่ผันตัวมาเป็นนักกิจกรรมทางสังคมแนวอนุรักษ์นิยมใช้พื้นที่สื่อสาธารณะเคลื่อนไหวในประเด็นศีลธรรม เขาเป็นประธานคนแรกและผู้ก่อตั้งเครือข่ายเฝ้าระวังสื่อแห่งสหราชอาณาจักร (Mediawatch-UK) หรือที่มีชื่อเดิมว่าสมาคม NVLA (The National Viewers' and Listeners' Association) และริเริ่มการรณรงค์โครงการ TV Clean UP Campaign เพื่อประท้วงสถานีโทรทัศน์ BBC (The British Broadcasting Corporation) ซึ่งเผยแพร่เนื้อหาที่เขาเห็นว่าเป็นแบบอย่างพฤติกรรมผิด

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ศีลธรรมและยุ้งให้เกิดการล่งละเมิดประเพณีในหมู่เยาวชน การศึกษากรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแรงจูงใจและวิถีคิดของ Whitehouse ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนและความเชื่อในศาสนาคริสต์ (Coleman, 2002) Whitehouse ยังประสบความสำเร็จจากการฟ้องร้องนิตยสาร Gay News ซึ่งตีพิมพ์บทกวีที่มีเนื้อหาสื่อว่าพระเยซูมีรสนิยมรักร่วมเพศเชาของว่าการกระทำเช่นนั้นเข้าข่ายลบหลู่ดูหมิ่นศาสนา (blasphemy) กรณีดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ด้วยประเด็นศีลธรรมและศาสนาผ่านสื่อมวลชนที่ก่อให้เกิดความสนใจในวงกว้าง

นอกจากกรณีของ Whitehouse ยังมีกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสังคมมีบทบาทสำคัญในการตั้งคำถามกับการเซ็นเซอร์ในสหราชอาณาจักร งานนำเสนอเรื่อง Monty Python's Life of Brian, British Local Censorship, and the "Pythonesque" ของ Kate Egan (2015) หยิบยกกรณีการประท้วงและการเกาะกระแสข่าวเพื่อการตลาดของผู้ผลิตภาพยนตร์มาศึกษา ได้แก่ ภาพยนตร์แนวตลกเสียดสีศาสนา Monty Python's Life of Brian (1979) ภาพยนตร์เรื่องนี้มีผลผ่านการตรวจพิจารณาจากหน่วยงานรัฐในส่วนกลาง ทว่าสภาท้องถิ่นในหลายเมืองซึ่งมีอำนาจในการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ในท้องถิ่นของตัวเองอีกชั้นหนึ่งไม่อนุญาตให้ฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ เนื่องจากเห็นว่าเนื้อหาเข้าข่ายลบหลู่ดูหมิ่นศาสนา กรณีดังกล่าวทำให้เกิดการประท้วงจากกลุ่มผู้สนับสนุนและผู้ไม่สนับสนุนการเซ็นเซอร์ การโฆษณาภาพยนตร์ด้วยกระแสข่าวการเซ็นเซอร์ดังกล่าว ส่งผลให้ภาพยนตร์ได้รับความนิยมจนกระทั่งกลุ่มผู้ชมในเมืองที่ภาพยนตร์ถูกระงับการฉายรวมกลุ่มกันเพื่อว่าจ้างรถโดยสารเดินทางไปชมยังเมืองใกล้เคียง (อ้างใน Gallagher, 2015)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มศาสนา องค์การรัฐ และผู้ชมภาพยนตร์เพื่อการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มประเทศตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์เพียงเท่านั้น ในประเทศมาเลเซียซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลามมีการสั่งระงับการฉายภาพยนตร์หลายเรื่องด้วยเหตุผลทางหลักศาสนาด้วยเช่นกัน อาทิ Brokeback Mountain (2005) ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเล่าเรื่องชายรักร่วมเพศซึ่งเป็นเรื่องต้องห้ามในศาสนาอิสลาม และ Noah (2014) ถูกห้ามฉายในมาเลเซียและประเทศมุสลิมหลายประเทศ อาทิ อินโดนีเซีย อียิปต์ และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เนื่องจากมีการแสดงภาพของศาสดาพยากรณ์ (prophet) ซึ่งขัดกับหลักศาสนาอิสลาม (ไทยรัฐออนไลน์, 2557) ในบริบทกลุ่มประเทศที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธ บทความ Defending the Dharma: Buddhist activism in a global city-state ของ Jack Meng-Tat Chia (2016) กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเครือข่ายชาวพุทธนิคมมหายานเชื้อสายจีนในประเทศสิงคโปร์ที่เรียกว่าขบวนการปกป้องพระธรรม (Defending the Dharma) แสดงบทบาทโน้มน้าวให้รัฐบาลออกคำสั่งระงับการฉายภาพยนตร์จากต่างประเทศที่มีเนื้อหาบิดเบือนคำสอน หรือลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาพุทธ

กรณีที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่ามีทิศทางสังคมวัฒนธรรมอย่างความเชื่อศาสนามีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์และสื่อมวลชน อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์โดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา การเกาะกระแสข่าวการประท้วงขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์เพื่อการโฆษณา ตลอดจนกระทั่งผลักดันให้รัฐใช้กลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมายระงับการฉายภาพยนตร์ ความน่าสนใจคือ โดยส่วนใหญ่แล้ว มิติดังกล่าวมักจะขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ที่อยู่นอกจากผู้มีอำนาจในรัฐ โดยเฉพาะกลุ่มศาสนิกชน หรือผู้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดศาสนา และหนึ่งในเหตุผลของการเซ็นเซอร์ คือ การตีความศีลธรรมและหลักความเชื่อในศาสนา (ซึ่งผู้คนในสังคมอาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยแตกต่างกันไป โดยขึ้นกับสถานภาพทางสังคม ชนชั้น ตลอดจนมุมมอง โลกทัศน์ ความเชื่อ หรือวิถีคิดที่เป็นต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละคน)

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

บทสรุป: ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในมิติสังคมวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว งานศึกษาการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยมีทั้งกลุ่มที่จัดอยู่ในขอบเขตที่พิจารณาการเซ็นเซอร์ทางกฎหมาย และกลไกประกอบการเซ็นเซอร์ งานศึกษากลุ่มที่พิจารณาการเซ็นเซอร์ทางกฎหมายนั้น มุ่งให้ความสำคัญกับกฎหมายเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยอันได้แก่ พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. 2473 และ พระราชบัญญัติภาพยนตร์และสื่อวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551 ผลการศึกษาในงานเหล่านั้นชี้ให้เห็นประวัติความเป็นมาของ พ.ร.บ.แต่ละฉบับ พร้อมบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับกฎหมาย อาทิ บรรยากาศแวดล้อมทางสังคมการเมือง และความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลักดันให้เกิด พ.ร.บ. เหล่านั้น ทางด้านงานศึกษากลุ่มที่พิจารณาการเซ็นเซอร์ภาคประกอบนั้นมุ่งศึกษาวิธีคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย และประเด็นที่พวกเขาให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการเซ็นเซอร์ อาทิ ประเด็นเรื่องภาพลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐ หรือผู้มีสถานะตัวแทนสถาบันสำคัญของรัฐ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่างานศึกษากลุ่มที่พิจารณาการประกอบการเซ็นเซอร์จะแสดงให้เห็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกลไกการเซ็นเซอร์ทางด้านกฎหมาย ทว่าขาดการพิจารณาวิธีคิดในระดับโครงสร้างทางสังคม และปฏิบัติการทางสังคมของผู้คนกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ ทว่าแสดงบทบาทขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย ตลอดจนมีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ดังเช่น กลุ่มชาวพุทธหลายกลุ่มผู้ประท้วงภาพยนตร์หลายเรื่องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ดังที่ในบริบทต่างประเทศ กลุ่มศาสนาพุทธบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์สื่อมวลชน รวมทั้งกำหนดเนื้อหา การตลาดหรือการโฆษณาภาพยนตร์ ตลอดจนโน้มน้าวให้รัฐแสดงบทบาทควบคุมสื่อภาพยนตร์บางประเภทที่มีประเด็นอ่อนไหวในเรื่องศาสนาเป็นพิเศษ ดังข้อสังเกตทางวิชาการที่ระบุว่า ในกลุ่มประเทศที่รัฐมีความผูกพันกับศาสนาเป็นพิเศษ หรือเส้นแบ่งระหว่างรัฐโลกวิสัยกับศาสนาไม่แบ่งแยกชัดเจน การควบคุมดูแลสื่อมวลชนของภาครัฐหรือการเซ็นเซอร์มักจะเกี่ยวข้องกันกับประเด็นทางศีลธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากคำสอนศาสนา

ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอว่า ถ้าหากได้พิจารณาบทบาทของกลุ่มผู้ขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาวพุทธ และผู้มีพื้นที่ในสื่อมวลชนสาธารณะซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ หรือเกี่ยวข้องกับภาครัฐโดยตรง โดยศึกษาวิธีคิด ปฏิบัติการทางสังคม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มเหล่านั้นในแง่หนึ่งจะช่วยขยายขอบเขตการศึกษาการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทย จากการมุ่งพิจารณากลไกประกอบการเซ็นเซอร์ อันได้แก่วิธีคิดที่ส่งผลกระทบต่อกลไกการเซ็นเซอร์ทางกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ ขยายไปสู่การมุ่งพิจารณาวิธีคิดของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยกลุ่มอื่นๆ ในสังคม นอกจากนี้แล้ว ในอีกแง่หนึ่งการศึกษากลุ่มผู้ขับเคลื่อนการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยเช่นนี้ จะแสดงให้เห็นบทบาทและวิธีคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ผู้เขียนมีคาดหวังว่าองค์ความรู้เรื่องการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยในมิติทางสังคมวัฒนธรรมดังเช่นที่กล่าวมานี้ อาจช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์พัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยให้ทัดเทียมระดับสากลต่อไปในภายภาคหน้า

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์ [Kanjana Kaewthep. (2014). *Science of Media and Cultural Studies*. (3rd Edition). Bangkok: Phappimp]
- กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2559). **ยุทธศาสตร์การส่งเสริมอุตสาหกรรมภาพยนตร์และวีดิทัศน์ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์ [Ministry of Culture Office of the Permanent Secretary. (2016). *The Strategy for Promoting the Film and Video Industry 3rd Phrase*. Bangkok: The War Veterans Organization of Thailand Printing house]
- ชาญชัย ประทีปวัฒนะวงศ์. (2551). **ผลกระทบต่อการเซ็นเซอร์ต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) [Chanchai Pratheepwattanawong. (2008). *The Impact of Censorship on Thai Films Industry*. (Thesis for Master of Arts, Chulalongkorn University)]
- โดม สุขวงศ์. (2550). พระราชบัญญัติภาพยนตร์ 2473. **วารสารหนัง : ไทย**, 4(14), หน้า 233-243. [Dome Sukhwong. (2007). Film Acts, B.E. 2473. *Journal Nhang : Thai*, 4(14), PP. 233-243]
- นัทกร บุญมาเลิศ. (2552). **พัฒนาการการแสดงสิทธิและเสียงของ"เครือข่ายคนดูหนัง"**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) [Nuttakorn Boonmahlerd. (2008). *Development of Rights and Voices of "Movie Audience Network"*. (Thesis for Master of Arts, Chulalongkorn University)]
- ภาสวรรณ กรกชมาศ. (2554). การเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ไทยภายใต้พระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. 2551: ทศนะจากผู้กำกับภาพยนตร์ไทยผู้ปกครองในเขตภาคเหนือตอนล่าง. **วารสารวิชาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์**, 6(1), หน้า 41-50. [Bhassavarn Goragochamash. (2011). Thai Film Censorship in Film and Video Acts, B.E. 2551: The Views of directors and parents in the lower northern region. *Journal of Business, Economics and Communications: BEC Journal*, 6(1), PP.41-50.]
- อิทธิพล วรรณสุภากุล. (2557). การกำกับดูแลสื่อภาพยนตร์ไทย. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**, 2(2), หน้า 36-46. [Itthipol Waranusupakul. (2014). Film Regulation in Thailand. *The Journal of Social Communication Innovation*, 2(2), PP.36-46.]
- Chia, J. M. T. (2016). *Defending the Dharma: Buddhist activism in a global city-state*. London : Routledge.
- Jackson, P. A. (2004). "The Thai regime of images." *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 19(2), PP.181-218.
- O'Leary, C. (2016). "Introduction: censorship and creative freedom" in O'Leary C., Sánchez D.S., and Thompson M.. *Global Insights on Theatre Censorship*. New York: Routledge.
- Springhall, J. (1998). Censoring Hollywood: Youth, moral panic and crime/gangster movies of the 1930s. *The Journal of Popular Culture*, 32(3), PP.135-154

เว็บไซต์

- ข่าวไทยพีบีเอส. (2560). **ปี 2560 หนังไทยยังน่าเป็นห่วง**. วันที่สืบค้น 9 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/259196> [Thai PBS News. (2017). 2017 Thai movies are still worried about. Retrieved: March 9th, 2019, from <https://news.thaipbs.or.th/content/259196>.]
- ไทยรัฐออนไลน์. (2557). **มาเลย์อินโดฯแบนโนอาห์**. วันที่สืบค้น 9 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/415179> [Thairat Online. (2014) Noah was banned in Malay-Indonesia. Retrieved: March 9th, 2019, from <https://www.thairath.co.th/content/415179>]
- ไทยรัฐออนไลน์. (2560). **บ้าหรือเปล่า! นายกฯ จะซื้อเรือดำน้ำ สิบ ล้น! ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อหนังไทย**. วันที่สืบค้น 9 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/833921> [Thairat Online. (2017) Crazy or not? The prime minister will buy a submarine, Sueb asked the leader must have the vision in Thai film enterprise. Retrieved: March 9th, 2019, from <https://www.thairath.co.th/content/833921>]
- แป้งรำ และแสงอรุณ จำปาวาน, (2560). **ถกหนังไทย ตอนที่ 4 “แสงสว่างปลายอุโมงค์ของหนังไทยอยู่ที่ใด” (ตอนจบ)**. วันที่สืบค้น 9 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก <https://www.gqthailand.com/life/article/thai-film-industry-part> [Paengrum and Saengahroon Jumpawan, interviewed. (2017). The Discussing on Thai Film episode 4th “Where is The Light at the end of the tunnel of Thai Film. Retrieved: March 9th, 2019, from <https://www.gqthailand.com/life/article/thai-film-industry-part4>]
- Coleman, S. (2002). Morals Campaigner Mary Whitehouse. *World Press Review*, 49(2). Retrieved June 2, 2002 from <http://www.worldpress.org/europe/0202whitehouse.htm>
- Daley, D. (1954). In *The Frame Of Mind To Take Control: Politic Surrounding The Banning Of Apichatpong Weerasethakul's Syndromes And A Century* (Sang Sattawat, 2006). Retrieved March 9th, 2019 from <http://artsonline.monash.edu.au/mai/files/2012/07/diannedaley.pdf>
- Gallagher, Mark (May 7, 2015). *Monty Python's Life of Brian, British Local Censorship, and the “Pythonesque” Post by Kate Egan, Aberystwyth University, UK*. Retrieved March 9th, 2019 from <http://blog.comarts.wisc.edu/2015/05/07/monty-pythons-life-of-brian-british-local-censorship-and-the-pythonesque/>